

PORIN KALLON ASEMAKAAVAMUUTOKSEN MAISEMASELVITYS

FM Turkka Korvenpää

Luonto- ja ympäristötutkimus Envibio Oy

21.2.2023

Sisällys:

1. JOHDANTO	3
2. MENETELMÄT	3
3. ALUEEN SIJAINTI	4
4. MAISEMARAKENNE	5
4.1 Topografia	8
4.2 Maa- ja kallioperä	9
4.3 Nykyinen maankäyttö	10
5. ALUEEN HISTORIA	13
5.1 Luonnonmaiseman historiasta	13
5.2 Kulttuurimaiseman historiasta	13
5.3 Merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö	14
6. MAISEMAKUVA	15
6.1 Liittyminen ympäröivään maisemaan	15
6.2 Alueen ominaispiirteet	18
7. MAISEMAN HÄIRIÖTEKIJÄT	20
8. MAISEMALLISESTI HERKÄT KOHTEET	20
9. SUOSITUKSET	21
10. KIRJALLISUUS JA LÄHTEET	21

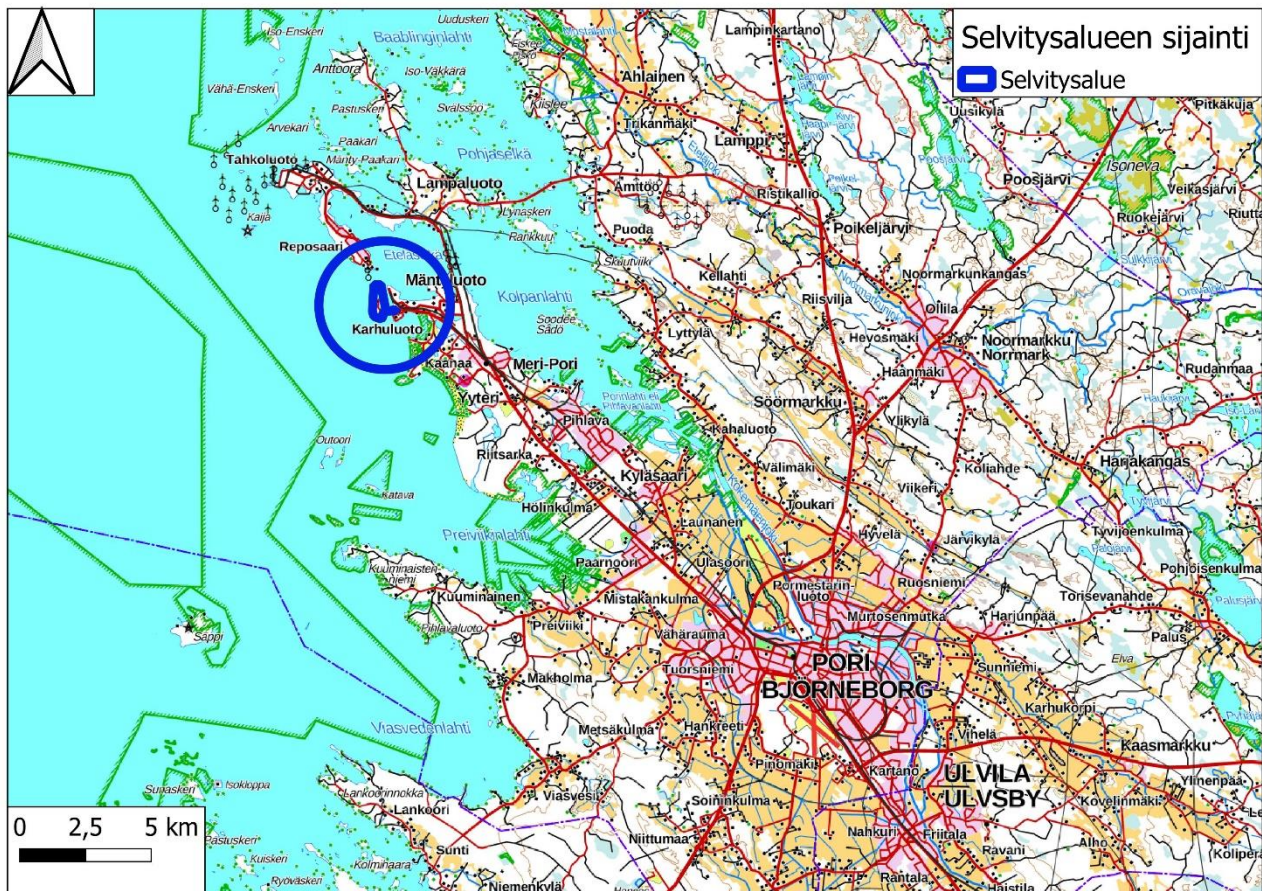
Kannen kuva: Kallon luoteisrannan rantakallioita.

Ilmakuva ja muut pohjakartta-aineistot: © Maanmittauslaitos 02/2023

Luonto- ja ympäristötutkimus Envibio Oy
Hanhenskaari 10 as 16
21420 Lieto
Puh. 045-6793602
www.envibio.net

1. JOHDANTO

Nosto Consulting Oy tilasi Luonto- ja ympäristötutkimus Envibio Oy:ltä Porissa sijaitsevan Kallon saaren asemakaavamuutoksen maisemaselvityksen (kartta 1). Selvityksessä käsitellään alueen maisemakuvaa, maisemarakennetta ja maisemallisia arvoja. Työssä kuvataan mm. maa- ja kallioperää, topografiaa sekä maiseman erityispiirteitä. Lisäksi annetaan suosituksia maisemallisten arvojen huomioimisesta alueen kaavoituksessa. Maisemaselvityksen on laatinut FM Turkka Korvenpää.

Kartta 1. Selvitysalueen sijainti.

2. MENETELMÄT

Selvityksessä tarkastellaan sekä luonnon- että kulttuurimaisemaa. Työssä kuvataan alueen maisemarakennetta ja maisemakuvaa sekä maisemallisesti herkkiä kohteita, joiden maankäytöllä on potentiaalisesti merkittäviä vaikutuksia Kallon ja sitä ympäröivän alueen

maisemaan. Johtopäätöksenä annetaan suosituksia maiseman huomioimisesta kaavoituksessa.

Maisemaselvitys on tehty kartta- ja ilmakuvatarkastelujen, olemassa olevien muiden lähtöaineistojen sekä maastokäyntien perusteella. Käytetyt lähteet on lueteltu selvityksen lopussa olevassa lähdeluettelossa. Maastokäynnit tehtiin yhdessä alueen luontoselvityksen (Luonto- ja ympäristötutkimus Envibio Oy 2022) maastotöiden kanssa.

Kuva 1. Kallioa mantereeseen yhdistävä pengertie kuvattuna Mäntyluodon suunnasta.

3. ALUEEN SIJAINTI

Selvitysalue sijaitsee Porissa Mäntyluodon edustalla. Se koostuu aikoinaan erillisistä, mutta maankohoamisen myötä toisiinsa yhdistyneistä Kallon ja Mäntykallon saarista (jäljempänä koko saaresta käytetään nimeä Kallio). Koko nykyisen saaren pinta-ala on noin 14 ha. Saaren pituus pohjoisesta etelään on noin 750 m ja suurin leveys idästä länteen noin 300 m. Kallioa yhdistää mantereeseen pengertie (kuva 1) ja saaren pohjoiskärjestä alkaa pohjoiseen kohti Räpsöönsummaa rakennettu vajaan 500 m pituinen aallonmurtaja (kuva 2).

Kallio kuuluu Lounaismaan maisemamaakunnan Satakunnan rannikkoseudun seutuun (Ympäristöministeriö 1993). Seudulle on tyypillistä maaston alavuus ja pienipiirteisyys.

Maaperä on monipuolista. Kalliomaiden lisäksi on moreenialueita, hieman savikoita ja harjumuodostumia. Rannikko suojaisat ruovikkolahdet maatuvat vähitellen maan kohotessa.

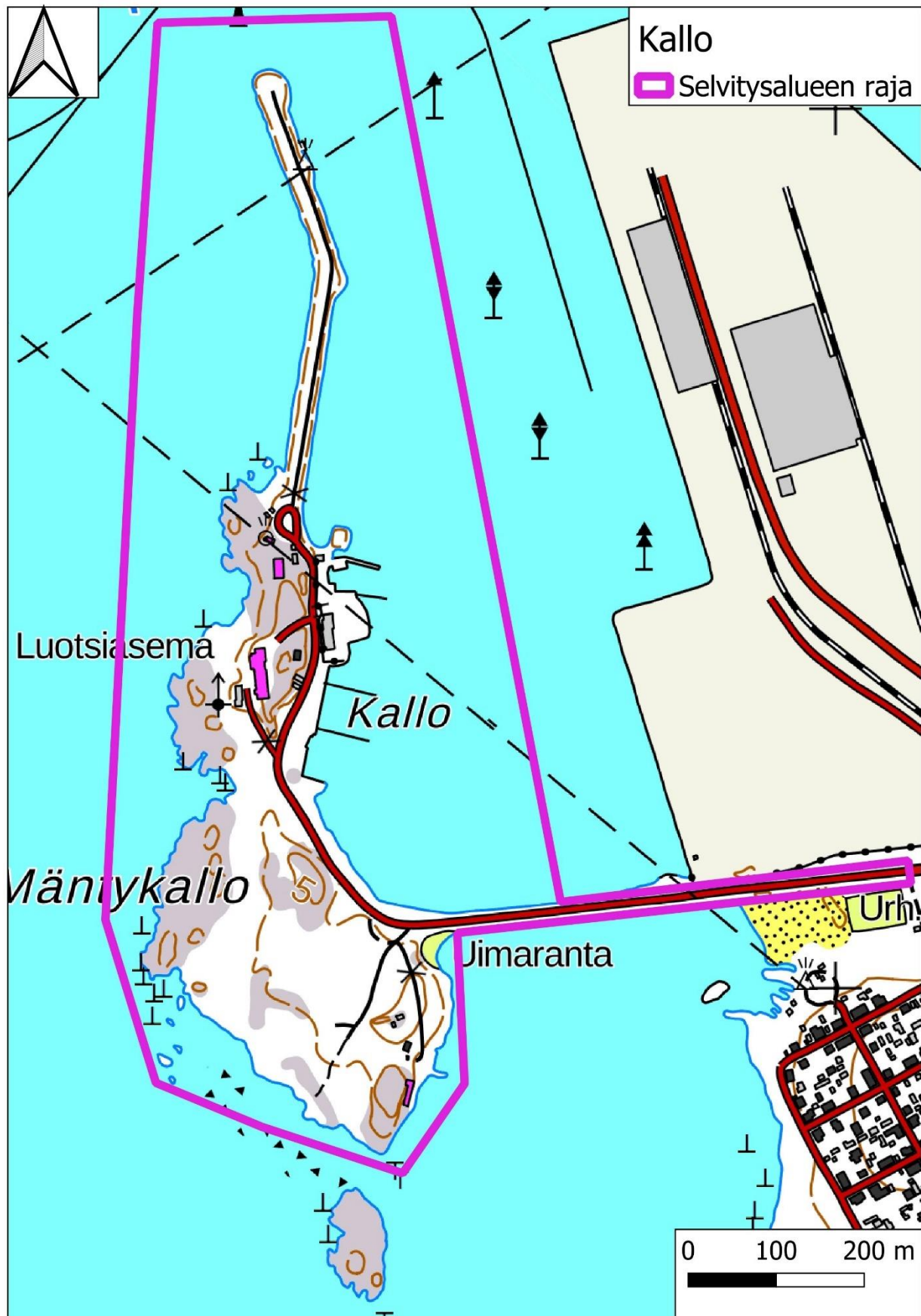
Kallon länsipuolella aukeaa avoin Selkämeri. Runsaan kilometrin etäisyydellä pohjoisessa Räpsönsuntin vastarannalla sijaitsee Reposaaren kylä. Idässä sijaitsevaa Mäntyluodon satamaa ja Uniluodon asuinaluetta erottaa Kallostä muutaman sadan metrin levyinen matala ja suojainen merialue. Saaren eteläpuolella sijaitsee pieni puuton kallioluoto, jonka eteläpuolella on avomerta.

Kuva 2. Aallonmurtaja. Taustalla Kallo.

4. MAISEMARAKENNE

Kalloa (kartat 2-3) ympäröi matala meri. Saaren länsi- ja etelärannoilla on avoimia, tuulen ja aaltojen pieksemiä kalliota. Itäranta sen sijaan on matalaa. Muu osa saaresta on osittain kallioista mäntymetsää kasvavaa kangasmaata. Pohjoisosa on rakennettua aluetta. Myös Mäntykallon kaakkoisrannalla on rakennettu tontti.

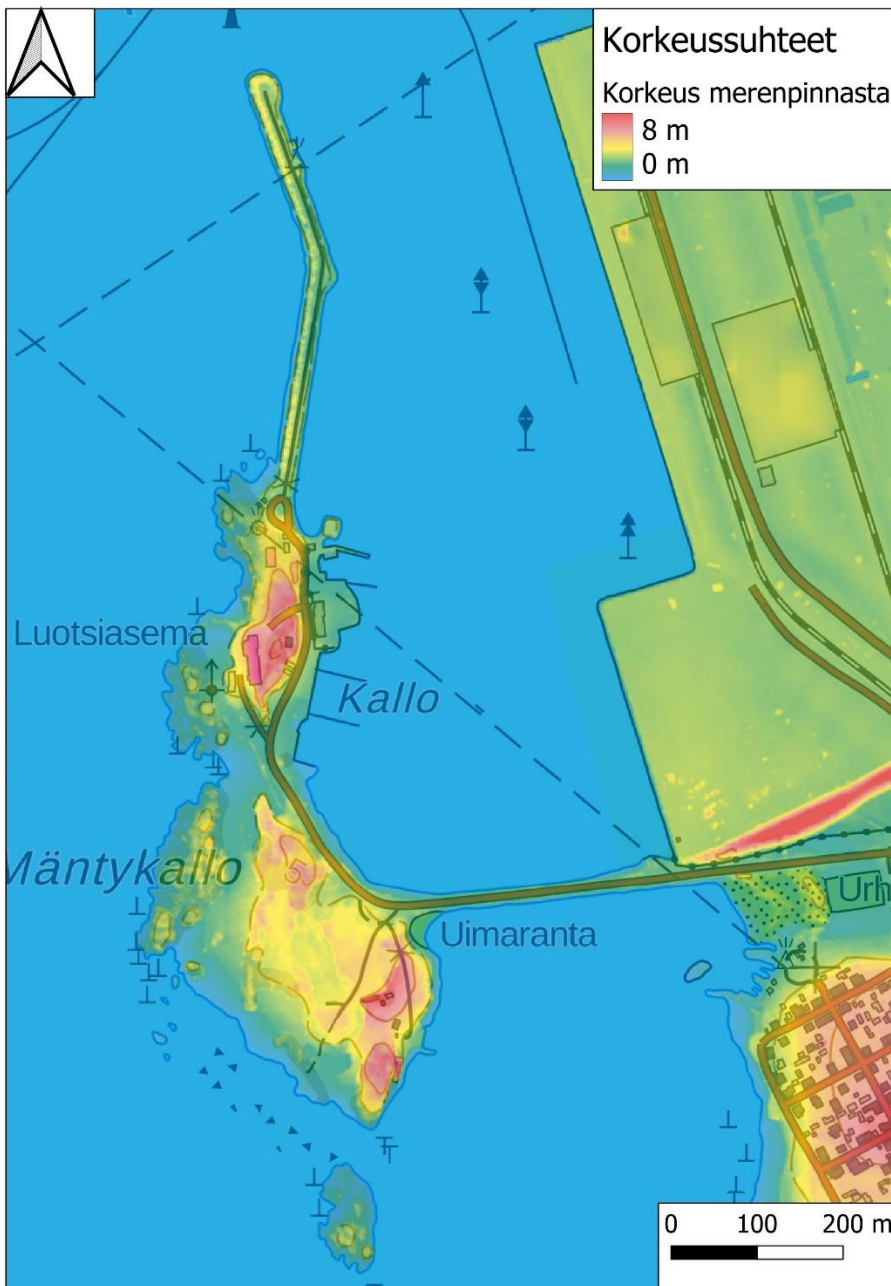
Kartta 2. Kallio nykyisellä maastokartalla.

Kartta 3. Kallio nykyisellä ortoilmakuvalla.

4.1 Topografia

Kallon saari on kaiken kaikkiaan melko matala. Korkeimmat kohdat sijaitsevat alkuperäisen Kallon saaren keskellä sekä Mäntykallon itäosan kallioilla (kartta 4). Saaren korkein kallio Mäntykallon kaakkoisosassa kohoaa noin 8 metrin korkeuteen merenpinnasta. Pääosa saaresta on korkeudeltaan alle 5 metriä merenpinnan yläpuolella ja Mäntykalloa ja Kalloa erottaa matala laakso. Korkeita kalliojyrkänteitä ei ole (kartta 5). Jyrkimmät kalliorinteet suuntautuvat itään, mutta rakennetulla alueella Kallossa kyseessä ovat kallioleikkaukset.

Kartta 4. Korkeussuhteet.

Kartta 5. Rinnejyrkkyys.

4.2 Maa- ja kallioperä

Kallo on maaperäkartan (Geologian tutkimuskeskus) mukaan lähes kokonaan kalliomaata. Maanpinnalle ulottuvien kallioiden välissä kallon päälle on kasautunut eriasteisesti lajittunutta ainesta. Pengertien läheisyydessä sijaitsee Yyterin harjumuodostumaan liittyvä rantavoimien kasaama hiekkamuodostuma. Länsiranta on enimmäkseen kallioista, mutta paikoin siellä tavataan kivikkorantaa, jossa vaihtelevan kokoisten kivien ja lohcareiden

väleissä on hienojakoista maa-ainesta (kuva 3). Kallon pohjoiskärjen aallonturtaja on rakennettu kookkaista lohkkareista. Aallonturtajan päällä kulkee sorapintainen polku.

Kuva 3. Lohkkareista-kivikkoista rantaa Kallon länsirannalla.

Kallon kallioperä on kallioperäkartan (Geologian tutkimuskeskus) mukaan oliivinidiabaasia. Läheiset merialueet ovat pääosin hiekkakiveä, mikä selittää merenpohjan tasaisuutta ja mataluutta.

Alueella ei ole arvokkaiksi luokiteltuja tuuli- ja rantakerrostumia, kivikoita, kallioita tai moreenimuodostumia.

4.3 Nykyinen maankäyttö

Kalloon johtaa Mäntyluodosta pengertie, joka jatkuu kapeana mutta päällystettynä paikallistienä saaren itärannan tuntumassa aina saaren pohjoiskärkeen asti. Kallon pohjoisosassa on luotsiasema ja merivartioasema satamineen. Saaren virkistyskäyttö on varsin vilkasta. Kallossa sijaitsee pursiseuran pienvenesatama (kuva 4) sekä kahvila (Café Kallo, kuva 5) ja pieni majakka siihen liittyvine historiallisine rakennuksineen. Lisäksi saarella vierailee runsaasti muita retkeilijöitä, ja Mäntykallossa on mm. aktiivisesti käytetty luontopolku (kuva 6). Myös aallonturtaja on suosittu vierailukohde. Pengertien kupeessa tien eteläpuolella sijaitsee pieni hienohiekkainen ja matalarantainen uimaranta (kuva 7). Mäntykallo on pääosin rakentamaton. Mäntykallon itärannalla on kuitenkin rakennettu rakennuspaikka.

Kuva 4. Kallon kulttuurimaisemaa pengertieltä kuvattuna, mm. pursiseuran satama.

Kuva 5. Café Kallo.

Kuva 6. Luontopolku Mäntykallossa.

Kuva 7. Uimaranta pengertien kupeessa.

5. ALUEEN HISTORIA

5.1 Luonnonmaiseman historiasta

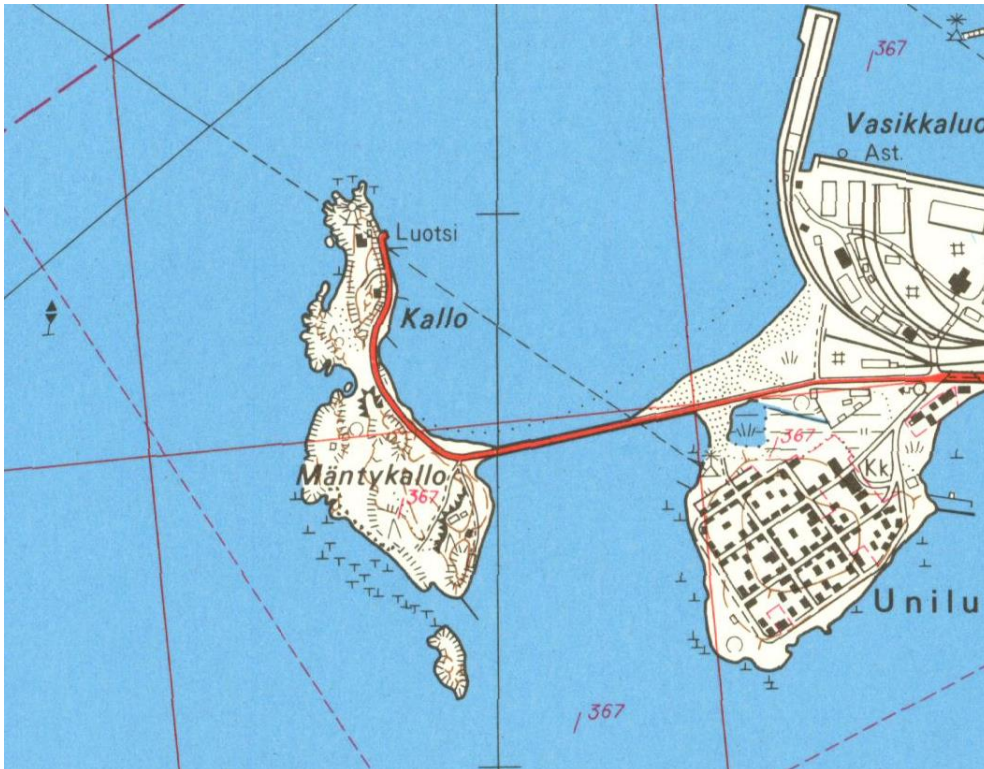
Porin alue vapautui mannerjään peitosta noin 11 00 vuotta eKr. ja peittyi tuolloin kokonaan vedenpinnan alle. Mannerjään painon väistyttyä maankuori alkoi hiljalleen palautua entiseen korkeusasemaansa. Aluksi maankohoaminen oli nopeampaa, mutta se on vähitellen hidastunut. Tällä hetkellä maa kohoaa Porissa noin 60 cm 100 vuodessa. Vähitellen aluksi erilliset Kallo ja Mäntykallo kasvoivat yhteen, mutta niitä erotti vielä 1900-luvun alussakin kapea salmi (www.vanhatkartat.fi).

5.2 Kulttuurimaiseman historiasta

Vanhin tiedossa oleva luotsiasema rakennettiin Kalloon vuonna 1851, mutta se tuhoutui jo kolmen vuoden kuluttua Krimin sodassa (Museovirasto). Luotsitoiminta siirtyi ilmeisesti 1800-luvun lopulla Reposaareen, ja se palasi Kalloon vasta 1960-luvulla pengertien valmistuttua. Vuonna 1885 Kalloon rakennettiin kuitenkin puinen loistokoju, johon tuli myös asunto majakanvartijalle. Majakkaa uudistettiin 1900-luvulla, jolloin rakennettiin rautainen loistotorni (kuva 8). Majakan vieressä sijaitseva vanha luotsiasema on vuodelta 1859 (Satakunnan museo) ja uudempi luotsiasema vuodelta 1967. Aallonmurtaja rakennettiin vuonna 1978 (Tevali 2010). Mäntykallan kaakkoisosassa sijaitsevat rakennukset ovat 1930-luvulta ja ne on merkitty mm. vuoden 1970 peruskarttaan (kartta 6).

Kuva 8. Kallon majakka ja loistonhoitajan asunto.

Kartta 6. Ote vuoden 1970 peruskartasta (Maanmittauslaitos).

5.3 Merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö

Varsinainen Kallo (nykyisen saaren pohjoisosa) muodostaa osan valtakunnallisesti merkittävästä Mäntyluodon luotsi- ja satamaympäristön rakennetusta kulttuuriympäristöstä. Kallossa on myös Kallon majakan ja luotsiaseman maakunnallisesti merkittävä kulttuuriympäristö. Seuraava lainaus on otettu Museoviraston kohdekuvauksesta.

”Kallo on historiallisesti merkittävä luotsipaikka. Kallossa olevat merenkulun turvalaitteet sekä luotsiasemat muodostavat ajallisesti monikerroksisen, suhteellisen tiiviin ja hyvin säilyneen rakennuskokonaisuuden. Vilkkaassa satamamiljöössä sijaitsevat rakennukset ovat säilyttäneet yhteytensä alkuperäiseen toimintaympäristöönsä.

Kallon majakka koostuu rautaisesta 9,3 m korkeasta graniittijalustalle perustetusta loistotornista ja siinä kiinni olevasta puurakennuksesta (1885/1903). Tornissa on kaksi edelleen toimivaa valolaitetta, joista toinen on majakan alkuperäinen diopterinen valolaite. Majakan vieressä on vanha sumumerkinantoasema (1906). Konesuojana ja koneenkäyttäjän asuntona toiminutta rakennusta on laajennettu toisen maailmansodan jälkeen, jolloin siitä myös poistettiin sumutorveen liittynyt tekniikka. Kallon luotsiasemalla on vanha, Krimin sodan jälkeen rakennettu luotsivartiotupa (1859).”

Selvitysalueen rakennettua ympäristöä käsitellään tarkemmin erillisessä rakennetun kulttuuriympäristön selvityksessä (Heilu Oy 2022).

6.1 Liittyminen ympäröivään maisemaan

Kallo kuuluu osana Mäntyluodon ja Reposaaren muodostamaan, pitkän historian omaavaan satamamiljööseen. Kallon länsi- ja etelärannoilta sekä aallonmurtajalta aukeaa avara näköala avomerelle (kartta 7). Etelässä lähimmät saaret ovat noin 5 kilometrin päässä. Pohjoisessa Räpsönsuntin toisella rannalla noin kilometrin etäisyydellä sijaitsee

Reposaari. Aallonmurtajan päästä etäisyyttä Reposaaren kärkeen on kuitenkin vain 600 m, ja Reposaaresta etelään rakennetun aallonmurtajan ja Kallon aallonmurtajan väliin jää noin 300 m levyinen aukko. Aallonmurtajalta koilliseen avautuu Lampaluodon, Mäntyluodon ja Reposaaren rajaama saareton Eteläselkä. Kallon itäpuolella muutaman sadan metrin levyisen matalan merialueen vastarannalla sijaitsee Mäntyluodon satama sekä Kallontien eteläpuolella Uniluodon tiiviisti rakennettu asuinalue.

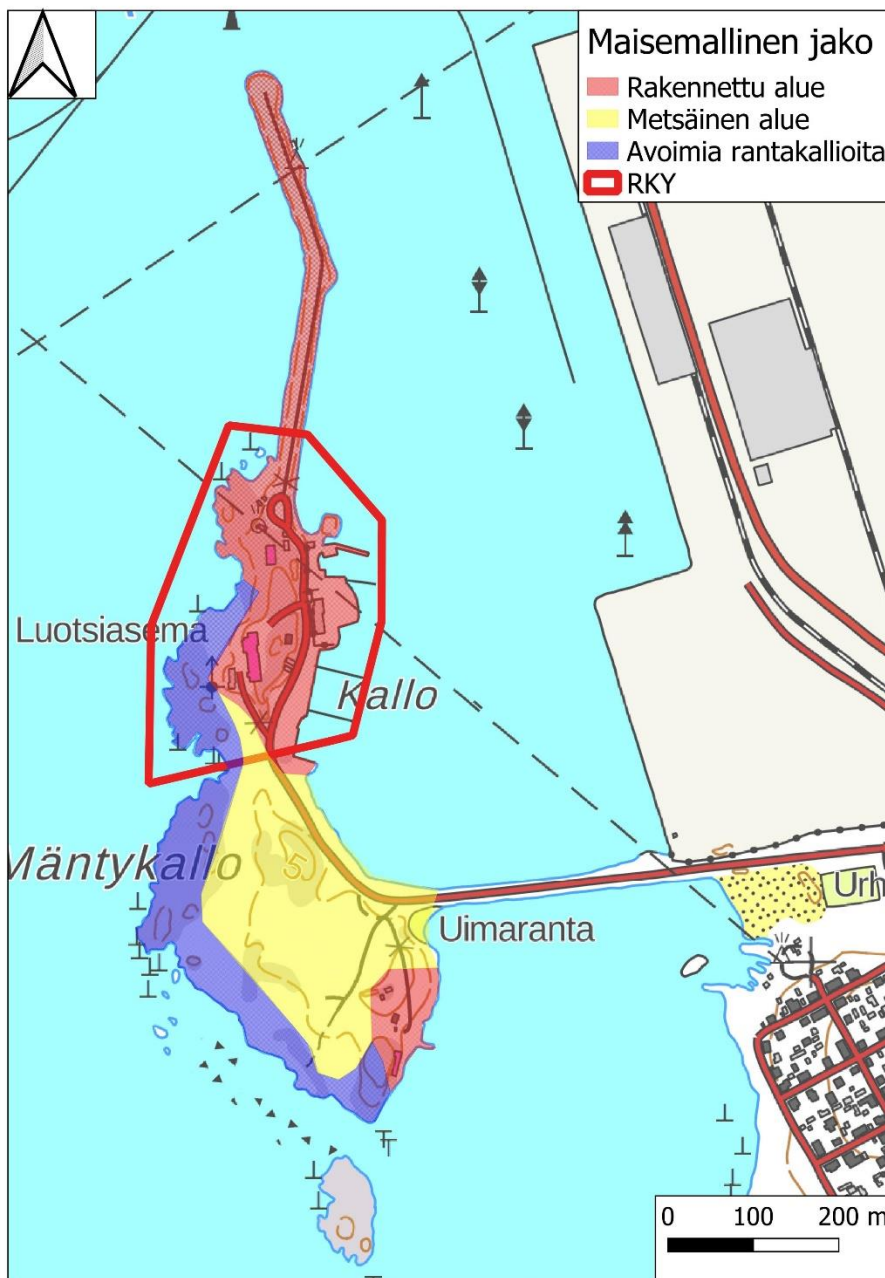

Kuva 9. Kallontie Mäntykallon itärannalla.

Kuva 10. Rakennus Mäntykallon itärannalla.

Uniluodon ja Mäntyluodon suunnasta katsottuna Kallo muodostaa metsäisen saaren avomeren edessä (mm. kuva 1). Pengertie erottuu luonnollisesti selvästi maisemassa, mutta saarella Kallontie piiloutuu tiheään rantapuuston taakse (kuva 9). Kallon pohjoispään rakennettu alue satamineen näkyy selvästi pengertieltä ja Mäntyluodosta, mutta Mäntykallon itärannan rakennukset sulautuvat suhteellisen hyvin maisemaan (kuva 10). Avomereltä päin katsottaessa Mäntyluodon satama piiloutuu osittain Kallon taakse. Kaiken kaikkiaan kauempaa katsottuna Kallo vaikuttaa pohjoisosaansa lukuun ottamatta jopa melko luonnontilaiselta saarelta.

Kartta 8. Selvitysalueen maisemallinen jako.

6.2 Alueen ominaispiirteet

Kallon voi jakaa neljään maisemallisesti erilliseen osaan (kartta 8). Saaren pohjoisosassa on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö sekä aallonmurtaja. Myös Mäntykallon itärannalla on rakennettu, joskin hyvin puustoinen tontti. Länsi- ja etelärannalla on karuja, avoimia, tuulille ja aallokolle alttiita rantakallioita (kannen kuva, kuva 11). Muu osa saaresta on tavanomaista hieman luonnontilaisempaa mäntymetsää (kuva 12). Mäntymetsän lomassa on myös pieniä lehtipuustoisia alueita, ja männikön ja rantakallioiden välissä kasvaa paikoin edustavia tyrnipensaikkoja. Laajin ja merkittävin tyrnipensaikko sijaitsee Mäntykallon ja varsinaisen Kallon välisen entisen salmen kohdalla. Kallon itäranta pengertiestä pohjoiseen on matalampaa. Siellä puusto ulottuu lähelle rantaviivaa ja maaperä on hiekkaista ja kivikkoista. Rantavedessä kasvaa pieni ja kapea ruovikko (kuva 13). Pengertie muodostaa oman maisemaelementtinsä.

Kuva 11. Kallon rantakallioita.

Kuva 12. Männikköä Mäntykallossa.

Kuva 13. Mäntykallon itärantaa pengertiestä pohjoiseen.

7. MAISEMAN HÄIRIÖTEKIJÄT

Kallossa ei ole merkittäviä maisemahäiriötä. Saarella on louhittua kiveä, mutta vanhat louhokset kätkeytyvät metsän sisään (kuva 14), eivätkä näy ympäristöön. Pengertie erottuu luonnollisesti kauas, mutta Kallon saarella tie piiloutuu hyvin rantapuuston sisään, eikä näy Mäntyluodon suunnasta katsottaessa. Liikenne on ajoittain vilkasta, mutta ajonopeudet alhaisia, joten liikenteestä ei aiheudu merkittävää melua.

Kuva 14. Vanhaa kallioulouhosta metsän keskellä Mäntykallossa.

8. MAISEMALLISESTI HERKÄT KOHTEET

Kallon valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö on luonnollisesti herkkä uudisrakentamiselle ja muille maankäytön muutoksille. Maisemallisesti herkkiä ovat myös länsi- ja etelärantojen avoimet merenrantakalliot, joilta aukeaa laajoja näkymiä merelle. Niille rakennettavat rakennukset tai rakenteet erottuvat helposti kauas merelle.

9. SUOSITUKSET

Kallon valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö tulee luonnollisesti huomioida alueen kaavoituksessa ja maankäytössä. Sen maisemakuvaa ei tule muuttaa.

Saaren rantojen avoimet rantakalliot tulisi jättää rakentamisen ulkopuolelle maisemallisesti herkkinä alueina. Niille rakennettavat rakennukset muuttaisivat oleellisesti Kallon rantojen luonnontilaista ilmettä.

Saaren männiköt olisi myös hyvä säästää laajamittaiselta rakentamiselta ja pyrkiä säilyttämään mahdollisimman paljon nykyistä puustoa. Näin Mäntykallo säilyttää metsäisen yleisilmeensä niin kauempaa katsottaessa kuin saarella liikuttaessa. Erityisesti Kallontien ja itärannan välinen puustokaistale olisi hyvä säilyttää nykyisienkaltaisen tiheänä, jolloin tie ei erotu Mäntyluodon suunnasta.

10. KIRJALLISUUS JA LÄHTEET

Alatalo, J. & Sato-Ettala, A. 2014. Satakunnan maisemaselvitys. Selvitys Satakunnan maisemamaakunta- ja maisemaseutujaon tarkistamiseksi. Satakuntaliitto Sarja A:315. 70 s.

Geologian tutkimuskeskus. Maankamara – karttapalvelu.
<https://gtkdata.gtk.fi/Maankamara/index.html>

Heilu Oy 2022. Kallo – rakennetun kulttuuriympäristön selvitys ja arkeologinen tarkastus. 49 s.

Luonto- ja ympäristötutkimus Envibio Oy 2022. Porin Kallon asemakaavamuutoksen luontoselvitys. 35 s.

Maanmittauslaitos. Avoimet aineistot.
<https://asiointi.maanmittauslaitos.fi/karttapaikka/tiedostopalvelu>

Museovirasto. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Mäntyluodon luotsi- ja satamaympäristö.
http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2928 – katsottu 20.2.2023.

Peruskartta N:o 1142 07 + 114204 Mäntyluoto. Vuosi 1970.
<http://vanhatpaineituskartat.maanmittauslaitos.fi/>

Satakunnan Museo. Y-pakki. Satakunnan rakennusperintö 2005. Kallon majakka ja luotsiasema. <https://www.y-pakki.fi/to.aspx?id=2.100422> – katsottu 20.2.2023.

Tevali, R. 2010. Pori, Porin satama, Kallonlahden hylyn arkeologinen koekaivaus 31.5.-4.6.2010. Museovirasto, meriarkeologian yksikkö. 15 s.

www.vanhatkartat.fi

Ympäristöministeriö 1993. Maisema-aluetyöryhmän mietintö Osa I, maisemanhoito. Ympäristöministeriön mietintö 66/1992. 199 s.